

злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України ; Генеральна прокуратура України ; Національна академія прокуратури України. Київ, 2018. 84 с. 3. Методичні рекомендації щодо організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій у провадженнях про кримінальні правопорушення, вчинені організованими злочинними угрупованнями, та використання їх результатів у кримінальному судочинстві / Генеральна прокуратура України, Національна академія прокуратури України. Київ, 2013. 55 с. 4. Волобуєв А.Ф. Етапи розслідування в криміналістичній методиці. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 5. С. 28–37.

Одержано 05.10.2018

УДК 343.137.5

Ростислав Сергійович ШАБАРДІН,

курсант 3 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена Петрівна Заворіна,

викладач кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Допит неповнолітньої особи є складним процесом та потребує від слідчого не тільки високих професійних навичок, а й знань у галузях психології та педагогіки.

Положення чинного Кримінального процесуального кодексу України визначають порядок проведення слідчих (розшукових) дій відносно неповнолітніх. Законодавцем визначено особливі умови їх проведення щодо зазначеної категорії осіб, що пов'язано із осіб необхідністю забезпечити максимальний захист прав і законних інтересів. Так, перед допитом слідчому важливо виділити час для підготовки. Особливості підготовки і в подальшому проведення допиту неповнолітніх зумовлені, перш за все, віковими особливостями допитуваної особи. При цьому, знання цих особливостей має велике значення для обрання прийомів встановлення психологічного контакту, вибору режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його свідчень. Не менш важливе місце у підготовці до допиту є вибір місця і обстановки проведення допиту, зокрема:

- по-перше, слідчому, який проводить таку слідчу дію необхідний окремий кабінет;
- по-друге, доцільне складання плану допиту неповнолітнього із зазначенням даних, які необхідно врахувати під час допиту, кола учасників СРД та основних питань з послідовністю їх постановки;
- по-третє, надзвичайно важливим є встановлення психологічного контакту, який полягає у створенні такої психологічної атмосфери, яка допоможе допитуваному надавати повні та правдиві показання.

Законодавство України досить чітко визначає поняття терміну «Неповнолітня особа».

Згідно п. 12 ч. 2 ст. 3 КПК України: неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [1].

Водночас провідні психологи світу визначають шість вікових груп неповнолітніх:

- 1) Немовля (до 1 року);
- 2) Раннє дитинство (від 1 до 3 років);
- 3) Дошкільний вік (від 3 до 6–7 років);
- 4) Молодший шкільний вік (від 6-7 до 11–12 років);
- 5) Підлітковий вік (від 11-12 до 14–15 років);
- 6) Старший шкільний вік (від 14-15 років до 17–18 років)

Дуже важливо під час допиту враховувати до якої з вікових груп належить дитина, адже кожній з вікових груп притаманні свої вікові особливості.

Вікові особливості – це сукупність взаємопов'язаних типових для цього віку процесів, станів і властивостей, що виявляються у поведінці та вказують на загальну спрямованість розвитку особи [2, с. 377–378].

Слід зазначити, що вік, починаючи з якого неповнолітній може виступати на допиті як свідок або потерпілий, у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України не визначений. Але, характерні для неповнолітніх особливості психіки, без сумнівів, впливають на процес формування і давання ними показань, що не є перепонами для їх допиту, пов'язаними з психічними чи фізичними вадами. На практиці розслідування кримінальних правопорушень відомо чимало прикладів, коли діти віком 3–5 років повідомляли на допиті дані, які сприяли встановленню об'єктивної істини у кримінальному провадженні. Водночас неповнолітніх рекомендується допитувати тільки у крайніх випадках, бо допит (як сам процес, обговорювана під час його проведення інформація, так і його обстановка) може негативно вплинути на їх психіку.

Не менш важливо брати до уваги визначені психологами особливості поведінки дітей залежно від їх вікової групи.

Для дітей **дошкільної вікової групи** характерна кмітливість, їх сприйняттю притаманна деталізація. При відтворенні події, що спостерігалися, діти можуть, свідчити про факти, яких не помітили дорослі. У цьому віці діти не мають достатніх вмінь до послідовного логічного мислення і можуть лише давати нескладні відповіді на зрозумілі їм запитання.

Для дітей **дошкільного і молодшого шкільного** віку характерною є наявність підвищеного навіювання та схильність до фантазування. Ці психологічні особливості необхідно враховувати під час допиту і при оцінці показань неповнолітнього.

Підлітковий вік – це перехідний етап від дитинства до дорослості. Принципово нова відмінна риса цього вік – «почуття дорослості». Підліткам притаманні такі риси як: імпульсивність, швидка зміна настрою, негативізм. Ці якості можуть бути причиною відмови від спілкування зі слідчим і повідомлення необхідної інформації.

Старший шкільний вік – завершальний етап переходу до дорослості. У цей період визначаються життєві ідеали, здійснюється вибір професійної спрямованості, встановлюється мета і сенс життя. Для старшого шкільного віку характерна схильність до референтної (авторитетної) групи референта (найбільш авторитетної особи).

Крім цього, відповідно до ч. 1 ст. 226 КПК України допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться обов'язково у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Батьки та інші законні представники, як правило, мають авторитет і довіру неповнолітнього і можуть сприяти встановленню контакту з дитиною, отриманню правдивих показань, а також захисту його прав і законних інтересів. Разом з тим, якщо є підстави вважати, що батьки або інші законні представники зацікавлені в неправдивих свідченнях неповнолітнього, впливають на нього з негативної сторони або їх інтереси суперечать інтересам особи, яку вони представляють, за рішенням слідчого або прокурора такий законний представник змінюється іншим.

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві України не має чіткої регламентації прав і обов'язків педагога і психолога. Звісно, що вони виступають в даному випадку як фахівці. Але деякі вимоги до них існують, так педагог повинен займатися вихованням і навчанням малолітніх або неповнолітніх такого ж віку, що і дитина, яка підлягає допиту, а психолог повинен бути фахівцем в галузі дитячої та юнацької психології. Загальним завданням педагога або психолога є допомогти слідчому встановити психологічний контакт, виробити правильну тактику допиту, сформулювати питання з урахуванням дитячої психіки або індивідуальних особливостей психіки неповнолітнього. Для цього педагог або психолог повинен бути ознайомлений з деякими обставинами кримінального провадження, даними про особу неповнолітнього, про його ставлення до підозрюваного, потерпілого, про подію злочину, тощо.

В загальні тривалість допиту неповнолітнього визначається часом, необхідним для отримання від нього в розумному режимі відомостей, які мають значення для кримінального провадження. Але оскільки допит пов'язаний з важким психологічним

напруженням, під час якого діти швидко втомлюються та стають неуважними, у положеннях чинного КПК України передбачено, що час допиту неповнолітнього не може тривати без перерви одну годину, а всього понад дві години в день. При цьому, закон не встановлює тривалості перерви. Слідчий повинен визначити її за своїм внутрішнім переконанням. Допомогти в цьому йому можуть законні представники, педагог, психолог або лікар, які присутні при допиті. У будь-якому випадку слід враховувати вік дитини, його процесуальний статус, психічне здоров'я, психологічні особливості, здатність швидко втомлюватися, вміння концентрувати увагу, тощо.

Крім того, неповнолітні у віці до 16 років не попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань і за дачу неправдивих свідчень, але разом з тим слідчий повинен в зрозумілих висловах роз'яснити дитині, що надання правдивих показань це її громадський обов'язок, про що в протоколі допиту робиться відмітка.

Враховуючи викладене вище, можна дійти висновку, що допит неповнолітньої особи є складною слідчою (розшуковою) дією і, з боку слідчого, потребує ретельної підготовки. Безумовно, в успішному проведенні такої дії, важливу роль відіграє професіоналізм слідчого, його вміння та навички спілкування з неповнолітніми. Як показує практика, навіть найкращому слідчому не обійтись без допомоги психологів та педагогів, які володіють спеціальними знаннями в галузі дитячої та юнацької психології й педагогіки, адже, хто як не вони, розуміються на психології неповнолітніх

Список бібліографічних посилань: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.10.2018). 2. Маркус В. О. Криміналістика : навч. посіб. Київ, 2007. 558 с.

Одержано 17.10.2018

УДК 343.71

Катерина Володимирівна ШАХОВА,

кандидат юридичних наук, докторант

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6431-3757>

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ СТАТЕВИМ ЗЛОЧИНАМ

Захист прав громадян є однією з найважливіших функцій Української демократичної правової держави. Вказана функція виражається в здійсненні відповідними правоохоронними органами України у вигляді виявлення, попередження та припинення, а також досудове кримінальних проваджень, зокрема шляхом збору та фіксації фактичних даних про можливу протиправну діяльність окремих осіб та груп, за допомогою застосування сил, засобів та методів оперативно-розшукової діяльності [1]. Тобто, сьогодні в процесі оперативно-розшукової протидії злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканності особи підрозділи кримінальної поліції використовують весь комплекс можливостей оперативно-розшукової діяльності. Водночас, аналізуючи емпіричні матеріали можна констатувати, що сьогодні лише по третині вчинених злочинів досліджуваної категорії встановлено винних осіб [2], тобто окремої уваги зі сторони науковців привертає увага здійснення взаємодії між слідчими та оперативними працівниками в процесі досудового розслідування кримінальних проваджень за фактом вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. Разом з цим, опитані респонденти визначають, що окресленому процесу в практичній діяльності притаманна велика кількість проблемних аспектів, які потребують термінового вирішення.